

3

Akademia eta Hizkuntza-Politika

Iñaki Martinez de Luna

Soziolinguista

i.martinezdeluna@outlook.com sarrera

Sarrera-data: 2016-09-25 | Onartze-data: 2016-09-30

Laburpena. Lerro hauetan, mundu akademikoak gizartearekin duen konpromisoa makulu hartuz, ezagutza soziolinguistikoaren inguruan nazioarteko eta Euskal Herriko giro akademikoetan dauden kezka eta ikuspegiak azaltzen dira, azaletik bada ere. Lehendabizi, Hizkuntza-Politika eta -Plangintzaren (HPP, hemendik aurrera) inguruan munduan barna landu diren zenbait hurbilpen teorikoren berri laburra jasotzen da. Jarraian, euskal akademia edo unibertsitate-sistema dugu hizpide, zeregin zientifikotik eta irakaskuntzatik aztertuta, euskal soziolinguistikari eta, zehatzago, HPPri egiten dion ekarpen maila kritikoki balioesteko; beste horrenbeste jardun horietan duen gizarte erantzukizunaz ere. Horien gaineko balantzea egin eta gero, aurrera begirako zenbait iruzkin luzatzen dira. • **Hitz gakoak:** *Hizkuntza politika, hizkuntza plangintza, soziolinguistika, gizarte erantzukizun, hizkuntza biziberritze.*

Abstract. Supported by the commitment academia has towards society, this paper covers, albeit only superficially, the concerns and perspectives in academic circles in the Basque Country and abroad with respect to sociolinguistic knowledge. Firstly, a brief review is provided of some theoretical approaches developed with respect to Language Policy and Planning (hereinafter LPP) across the world. After that, the focus is placed on Basque academia or the university system examined from scientific work and teaching with the aim of critically appraising the level of contribution it makes towards Basque sociolinguistics and, more specifically, towards LPP; and likewise the social responsibility it has in these activities. After weighing them up, some comments are provided with the future in mind. • **Key words:** *Language policy, language planning, sociolinguistics, social responsibility, language revival.*

1. MUNDU AKADEMIKOA ETA EZAGUTZA SOZIOLINGUISTIKOA

I

Amparo Jiménez Vivas-ek idatzi duen bezala, unibertsitateak oreka gorde behar du komunitatearekin, etenik gabe. Alegia, garaian garaiko gizarte aldaketei erantzuna eman behar die. Horretarako, gizataldeen premiek eta eskaerek lekua izan behar dute unibertsitate-proposamenetan. (Jiménez Vivas, 2009: 47) Azken buruan, unibertsitateak izan behar duen *gizarte erantzukizunaz* ari gara.

Oinarrizko ideia horrek balio du jakintza arlo guztietarako eta, horregatik, soziolinguistikaren ere hasi da dagoeneko mundu akademiko ezohiko kontzeptuak eta edukiak jorratzen, gizartean egun dauden kezkei eta premiei erantzun nahirik. Zehatzago esanda, ezagutza soziolinguistikoa zuen ohiko eremua ireki da eta lekua egin zaio hizkuntza-estatusaren inguruko hainbat ardurari. Horien artean Hizkuntza-Politika eta Hizkuntza-Plangintza (HPP) daude.

Pentsa daiteke Pierre Bourdieu-k *hizkuntza-merkatu* bezala identifikatu zuen hizkuntza-amarauna bideratzeko, *hizkuntza-kapital* egoki baten bidez erantzun beharko liokeela unibertsitateak. Gogora dezagun nola definitzen duen *Soziolinguistika Hiztegiak Hizkuntza-merkatua*: “*Hizkuntzek duten erabilgarritasunaren edo hizkuntza horiek erabiltzeko beharraren arabera eratzen den balio-sistema.*” (Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza, 2010: 40) Hortik galdera: unibertsitateak ez al lituzke asebate beharko *merkatu* horretan ongi prestatuta eta lan-munduan lehiakor izan ahal izateko ikasleek izango dituzten *hizkuntza-kapitalaren* premiak? Ikus dezagun orain azken termino horren definizioa: “*Pertsona batek hizkuntza-merkatuan eta, oro har, gizartean lehiatzeko baliabide gisa erabil ditzakeen ezagutza linguistiko eta komunikazio-gaitasunen multzoa.*” (Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza, 2010: 34)

Badago, halere, soziolinguistikaren lanketa zientifikoa zein irakaskuntza unibertsitate-sistemaren arduetan txertatzeko beste argudio bat gehiago ere; ez nolana hiko euskararen kasuan. Joshua Fishman-ek aipatu zuen *Reversing Language Shift* edo, euskarazko ordainean esanda, *Hizkuntza Biziberritzeko* (HINBE) prozesua aspaldian abiatu zen eta indartsu dirau euskal gizartean. Dinamika horrek badu oihartzun sendoa eremu instituzionalean ere eta, gizartean zein herri-erakundeetan, profesionalizatzeko maila handia lortu du dagoeneko. Bide horretatik jarraituz, sistema akademikoaren ekarpenaren premia dago eraginkortasun maila areagotu dadin.

Unibertsitateak oreka gorde behar du komunitatearekin, etenik gabe. Alegia, garaian garaiko gizarte aldaketei erantzuna eman behar die. Horretarako, gizataldeen premiek eta eskaerek lekua izan behar dute unibertsitate-proposamenetan.

Mendetan zehar nagusi izan den elebakartasunaren ereduak, gaur egun ez du nazioarteko soziolinguistikaren aldekotasunik bereganatzen. Modernizazioaren iragan hurbilari dagokion ikuspegi hori hizkuntza-nazionalismoan oinarritu izan da, Moreno Cabrera-k argi utzi duen bezala (Moreno Cabrera, 2008); alegia, hizkuntza-nazionalismoan nazio bat / estatu bat / hizkuntza bat hirukotea da ardatz kontzeptual eztabaidaezina.

Azken buruan, eginkizun horiei guztiei aurre egitea, gorago aipatu dugun unibertsitatearen *gizarte erantzukizunari* eustea litzateke.

1.1 Ikuspegiaren garapena nazioarteko giro akademikoetan

Mendetan zehar nagusi izan den elebakartasunaren ereduak, gaur egun ez du nazioarteko soziolinguistikaren aldekotasunik bereganatzen. Modernizazioaren iragan hurbilari dagokion ikuspegi hori hizkuntza-nazionalismoan oinarritu izan da, Moreno Cabrera-k argi utzi duen bezala (Moreno Cabrera, 2008); alegia, hizkuntza-nazionalismoan *nazio bat / estatu bat / hizkuntza bat* hirukotea da ardatz kontzeptual eztabaidaezina. Munduko herrialde askotan nagusi izan zen aro kolonialistak ere nazio boteretsuen hizkuntzaren ospea zein beharrezkotasuna azpimarratu zituen, lekuan lekuko hizkuntza indigenen kaltetan. Hala ere, nagusi izan diren hainbat ikuspegi eta kontzeptu erabateko kritika pairatzen ari dira XX. mendearen azken alditik aurrera. Hona hemen Amorós Negre-k dioskuna:

El concepto de modernización, junto a otros como el de lengua materna, competencia lingüística o nación han sido, sobre todo desde la década de los ochenta, puestos en tela de juicio por fomentar una hegemonía de la civilización y cultura occidentales, basada en la ideología del monolingüismo, en la que sólo el dominio de lenguas coloniales, como el francés o el inglés, garantiza el desarrollo económico y social. (Amorós Negre, 2008: 26)

Hizkuntza hegemonikoen ikuspuntuari aurre egin dioten hurbilpenak abiapuntu ezberdinekoak dira. Adibidez, erraz zabaldu da munduan barna ekologiaren metaforan oinarritzen dena, baina badaude beste batzuk ere eleaniztasunaren baliotik gizateriaren hizkuntza eskubideetarako doazenak:

A raíz de este planteamiento, distintas aportaciones de teorías opuestas al llamado enfoque positivista, provenientes de la Ecolingüística (Fill y Mühlhausler 2001), de la Critical Language Policy (Tollefson 2007 [2006]) o del Linguistic Human Rights (Phillipson 1992) parece que marcan el curso de los nuevos desarrollos en el campo de la planificación lingüística. (Amorós Negre, 2008: 26)

Ikuspegi hedatuenetako bat Hizkuntza-Ekologiarena da, zeinak ia mende Erdiko ibilbidea egin duen Einar Haugen-en eskutik argia ikusi zuenetik. Paradigma horren muina, oreka gorde behar duen bizidunen askotariko ingurunea da. Hortik abiatuz, hizkuntzen gaineko ikuspegi konplexu eta korapilatsua azpimarratzen du Hizkuntzaren Ekologiak, zeinak gizartearen alor (ia) guztiak aintzat hartzen dituen:

Its overall aim is to study language in its complex setting: socio-economic, cultural, juridical, political, geographic, demographic. (Cornillie, Lambert eta Swiggers, 2009: 9)

Esan bezala, mota ezberdinekoak dira elebakartasunari aurre egiten dioten ikuspegiak, hala nola Skutnabb-Kangas, Phillipson eta Rannuten (1994) *Linguistic Human Rights*, Grin-en (1996) *Economic Approaches to Language Planning* edo Nekvapil eta Sherman-en (2015) *Language Management Theory*.

James F. Tollefson-ek *Critical language-policy* (CLP) izeneko ikerkuntza-korrontearen izaera horrela laburbiltzen du: a) jarrera kritikoa du hizkuntza-politika ikertzeko egon diren hurbilpen tradizional nagusiekiko; b) gizarte aldaketari zuzendutako ikerkuntza aintzat hartzen du; c) teoria kritikoaren ildotik abiatzen den ikerkuntza du oinarri. (Tollefson, 2006: 42)

1.2 Zenbait hausnarketa HPP-ri buruz, nazioarteko Akademian

Hizkuntzak ekosistema konplexu batean ulertzen diren heinean, Hizkuntza-Politika eta -Plangintza (HPP) ere hari-mutur ugari duen korapiloan kokatu behar dira. Pauso berritzaileetako bat da HPPa eremu instituzionaletatik atera eta ardura beste gizarte eragileen gainean jartzea. Adibidez, biziberritze ahaleginetan murgildurik dabilen hizkuntza gutxituen kasuan, ez da egokitzat jotzen HPPa gobernu edo herri-erakundeen erantzukizun eksklusibo gisa ulertzea. Aldiz, argudiatzen da loturik dagoela gizarteko beste hainbat alorretan garatzen diren politikei ere:

Improving the position of still spoken but sharply receding languages is not a simple matter, and in particular it is not a matter of language policy alone. Even the most supportive-seeming language policies can be ineffective if they are formulated in isolation from other far-reaching social and economic policies that might have contrary effects. (Dorian, 2011: 469)

Baieztapen horrek badu oinarri historikoa Irlandan gertatutakoan, non HPP ofizialek oztopo gaindiezina aurkitu omen duten bestelako politika publikotan:

In the Irish case, where this has become particularly apparent, Ó Riagáin points to the counterproductive effect on language revitalization of certain policies undertaken in the economic sphere, in regional planning, and in

Hizkuntzak ekosistema konplexu batean ulertzen diren heinean, Hizkuntza-Politika eta Plangintza (HPP) ere hari-mutur ugari duen korapiloan kokatu behar dira. Pauso berritzaileetako bat da HPPa eremu instituzionaletatik atera eta ardura beste gizarte eragileen gainean jartzea.

**Globalizazioaren
garai hauetan,
erakunde eta
enpresa
multinazionalak
HPPn duten
eragin inoiz
baino handiagoa
dela eta,
horrekin batera
gobernuek
bultzatzen duten
planteamenduak
ahuldu direla.**

education. These other policies were rarely considered in terms of their impact on language patterns, he notes, yet they may in the end have more effect on those patterns than explicit language policies themselves. (Ó Riagáin 1997, 170-171). (Dorian, 2011: 469)

Antzeko iritzia partekatzen duten egile gehiago ere badago. Adibidez, baieztatzen dutenak globalizazioaren garai hauetan, erakunde eta enpresa multinazionalak HPPn duten eragin inoiz baino handiagoa dela eta, horrekin batera gobernuek bultzatzen duten planteamenduak ahuldu direla. (Mazrui 2002 eta Alidou 2004, in Tollefson, 2006: 51) Hizkuntzen kudeaketaren inguruko ikuspegiaren hedatze horrek hizkuntzen izaera bera du oinarri, askotariko dimentsioak baitituzte hizkuntzek:

The value(s) attached to or associated with a language, therefore, do not depend exclusively, or even necessarily, on any official or legal status conferred by a state through its executive, legislative, or judicial branches. (...) Thus, mythology, aesthetics, and political ideology (among other possibilities) are central elements in the adscription and achievement of languages status; (Ricento, 2006: 5)

Proposatzen den HPP ulertzeko hurbilpen-aldaketa eta ikuspegi ireki horiek izan lezaketen jomuga, askotan, esku-hartzearen eraginkortasuna bermatzen laguntzea litzateke.

Thomas Ricento-k (2006a: 8-9), giro akademikoko zenbait diziplinaren eskutik HPPren inguruan egin diren gogoeta teorikoak laburbilduz, lau ideia nagusi atera ditu:

- a) Hizkuntza Politikaren inguruko hausnarketak eta eztabaidak hizkuntza ez ezik, beste zerbait ere badira. Teoria politikoak, ekonomikoak zein sozialak lanabes baliotsuak eskain ditzakete jardun horietan.
- b) Akademikoek zein ikertzaileek Hizkuntza, Hizkuntza Politika, Estatua eta halako terminoen inguruan egiten dituzten definizioek eta erabilerek, HPPen jardueran eragiten dute, analisisen zein gomendioen bitartez.
- c) Hizkuntza ororen edo hizkuntza jakin baten gaineko ideologiek eragin argia dute, eta ezartzen dute zer den eta zer ez den posible HPPren arloan.
- d) HPP ikerkuntza, diziplina-aniztasunaren eta diziplinartekotasunaren, bi-bien, ekintza gisa ulertu behar da.

Azken ezaugarri hori agerikoa da azken urteotako euskal ikerkuntza soziolinguistikoan ere:

...euskal ikerkuntza soziolinguistikoak duen konplexutasun maila eta lan-ildoen hedapen handiak, ohikoak ziren diziplina-inudeen hesien gainetik bidea eginez, zeruertz berriak bilatzeko joera. Horren oinarrian bi arrazoi-mota osagarri egongo dira, seguru asko: a) diziplinartekotasuna gero eta ohikoagoa izatea ikerkuntza akademikoan; b) hizkuntza normalizazioaren aldeko lanaketak eskatzen duen soziolinguistikaren baitako aniztasuna, hizkuntzaren giza eta gizarte dimentsio guztietara hedatu beharko litzatekeena. (Martínez de Luna et al., 2013: 29)

Nazioarte gogoetagai diren puntuei erreparatu, hiru ondorio nagusi atera daitezke: a) giro akademikoak arduratzen hasi da soziolinguistika aplikatuaz, oro har, eta, zehatzago, HPP eremuaz; b) gaur egun, funtsa eta ikusmolde berriak ari dira jorratzen, hizkuntzen aurpegi poliedrikoa hobeto ulertu nahirik; c) hizkuntzaren gizarte estatusa, filologoen ardura ez ezik, beste hainbat diziplinarena ere bada.

1.3 HPP arloko teoria orokor baten premia

Beste urrats bat gehiago eman du Ricentok, eta ohartzen digu HPP arloko teoria orokor batez gabezia:

An important claim of this book is that there is not overarching theory of LP [Language Policy] and planning, in large part because of the complexity of the issues which involve language in society. (Ricento 2006b: 10).

Amorós Negrek ere antzeko ikuspuntua partekatzen du, Hornberger-en aipua ere bere eginez:

...se ha constatado la necesidad de hallar un marco general explicativo, que sistematice el proceso, a la vez que sea capaz de adaptarse a las diferentes situaciones que requieran cualquier actividad de planificación lingüística. "After all is the real-world demands of LPP [Language Policy and Planning] practice that make the theoretical work worth doing" (Hornberger 2007 [2006]: 35). (Amorós Negre, 2008: 26)

Teorizazio jasoari edo orokorrari ekiteko egun dauden mugez jabetuta, Ricentok irtenbide pragmatiko baten alde egiten du. Hau da, giro akademikoetako adituek aintzat hartzen dituzten langaiei erreparatzea eta, horietatik abiatuz, "ikerketa-eremuak" inferitu eta jorratzea:

An important point of this discussion thus far is that "domain of inquiry" is a better way to approach the field than "theories of LP", since researchers tend to ask questions about particular issues or domains, which involve language

Nazioarte gogoetagai diren puntuei erreparatu, hiru ondorio nagusi atera daitezke: a) giro akademikoak arduratzen hasi da soziolinguistika aplikatuaz, oro har, eta, zehatzago, HPP eremuaz; b) gaur egun, funtsa eta ikusmolde berriak ari dira jorratzen, hizkuntzen aurpegi poliedrikoa hobeto ulertu nahirik; c) hizkuntzaren gizarte estatusa, filologoen ardura ez ezik, beste hainbat diziplinarena ere bada.

**Teorizazio
jasoari edo
orokorrari
ekiteko egun
dauden mugez
jabetuta,
Ricentok
irtenbide
pragmatiko baten
alde egiten du.
Hau da, giro
akademikoetako
adituek aintzat
hartzen dituzten
langaiei
erreparatzea eta,
horietatik
abiatuz,
“ikerketa-
eremuak”
inferitu eta
jorratzea.**

matters, rather than searching for data to prove some a priori theory. (...) This suggests that a useful way to approach LP as a field is to ask the following question: what is it that scholars specialize in LP studies? (Ricento 2006: 12)

Dena den, helburua teoria orokorra izan ala hurbilpen teoriko zehatza-
goak izan, argi eta garbi dago –arestian Ricentoren eskutik ikusi dugun
bezala- diziplinartekotasuna zein diziplina-aniztasuna beharrezkoak
direla HPP teorizazioa era egokian garatu ahal izateko:

Parece ser que si es posible la configuración de una teoría general de LPP, esta debe entenderse desde un punto de vista multidisciplinar, que permita un mayor entendimiento del contexto social, en el que las actitudes lingüísticas, muchas veces encubiertas, de los diferentes grupos de población tienen mucho que decir. (Amorós Negre, 2008: 26)

Garapen teorikoa eta berau bideratzeko proposamenen ildotik, ingurune
akademikoak azpimarratzen ditu HPPren garapen teorikoa garatzeak duen
garrantzia, jardun hori gizarte aldaketari lotua ulertzen duen une beretik:

...LPP offers a unified conceptual rubric under which to pursue fuller understanding of the complexity of the policy-planning relationship and in turn of its insertion in process of social change. (Hornenberg, 2006: 25)

2. AKADEMIA ETA GIZARTEA EDO “PROBETXUKO BIKOTEA”

I
Esan dezagun zeregin akademikoak bi alor nagusitan bildu daitezkeela:
a) lanketa zientifikoa, non teorizazioa eta ikerkuntza sartzen diren, lo-
turik eta elkarri eraginez; b) irakaskuntza, ikasleak hainbat diziplinan
hezi eta trebatzeko arduretan, besteak beste zehar-kompetentzietan. Ha-
sieran esan bezala, eginkizun horiek burutzearekin batera unibertsita-
teak, dagokion *gizarte erantzukizunari* ere aurre egin behar dio.

2.1 Irakaskuntza soziolinguistikoa

Eremu akademikoaren zereginetako bat irakaskuntza dela esan berri
dugu. Gero eta eskakizun zorrotzagoak eta lehia estuagoa ezartzen di-
tuen lan-munduari begira, ikasleek unibertsitate-soslai profesional gero
eta konplexuagoa osatu beharra dute: ezagutza handiagoa, trebezia
mota ugariagoak, etenik gabeko birziklatzea...

...el contenido de las ocupaciones y la propia descripción de los perfiles pro-
fesionales universitarios se han vuelto más complejos, ya que requieren más

conocimientos intelectuales, más habilidades y, sobre todo, mayor reciclaje y cambio competencial. (...)

...la escasez de puestos de trabajo, junto con la generalización de los niveles superiores de educación a los que accede la población, ha traído consigo un incremento de la competitividad por los puestos de trabajo... (Jiménez Vivas, 2009: 50)

Premiak gero eta handiagoak dira lan zein gizarte eskakizunei begira, baina ez beti behar bezala beteak, antza:

...falta de ajuste entre la formación ofrecida desde los diferentes entornos formativos (donde, evidentemente, incluimos al universitario) y las exigencias del mercado sociolaboral. (Jiménez Vivas, 2009: 50)

Uste dugu hitz horiek beren horretan ekar daitezkeela euskal unibertsitate-sistemaren irakaskuntzara, eduki soziolinguistikoei dagokienez behintzat; alegia, jakintza eremu horretatik begiratuta, Euskal Herriko irakaskuntzan ere ez dagoela erantzun egokirik lan-merkatutik zein gizartetik egiten diren eskaerentzat.

Izan ere, hizkuntza bat baino gehiago dagoen ingurune batean, komenigarria da ezagutzea hizkuntza ezberdinek nolako kokapen, irudi, pisu edota esanahi dituzten. Komunikazio funtziorako tresna ez ezik, hizkuntzek atxiki dituzte norbanako eta talde identitateari zein estatus sozioekonomikoari beste hainbat balio eta ezaugarri ere. Hortaz, askotariko gizarte egoerak ongi ulertu eta kudeatu ahal izateko, beharrezkoa litzateke hizkuntzen dimentsio horiek ongi ezagutzea. Horren adibidea aukitzen dugu hizkuntza-ideologiaren ezagutzan sakontzea zein beharrezkoa den aldarrikatzen duen ikerlan aitzindari batean:

...a deep understanding of the often-unexposed language ideologies of potential teachers before and as they enter teacher preparation programs is a necessary first step toward developing coursework and experiences that will help guide them toward more expansive views of language. Such expansive views may impact future teachers' practices and student learning opportunities, particularly important in classrooms of linguistically diverse learners. (Banes, Martínez, Athanases & Wong, 2016: 168)

Adibidea, irakaslegaien prestakuntzaz bada ere, zeharkako-gaitasun horien argudioa gizarte ingurune zein egoera gehien-gehienetara heda daitekeelakoan gaude. Hizkuntzak norberaren zein komunitate izaera eta identitatei hain loturik egonik, giza-harremanen kudeaketa egokirako oso lagungarri gerta daiteke, esaterako, hizkuntza-ideologiaren era-

Hizkuntza bat baino gehiago dagoen ingurune batean, komenigarria da ezagutzea hizkuntza ezberdinek nolako kokapen, irudi, pisu edota esanahi dituzten. Komunikazio funtziorako tresna ez ezik, hizkuntzek atxiki dituzte norbanako eta talde identitateari zein estatus sozioekonomikoari beste hainbat balio eta ezaugarri ere. Hortaz, askotariko gizarte egoerak ongi ulertu eta kudeatu ahal izateko, beharrezkoa litzateke hizkuntzen dimentsio horiek ongi ezagutzea.

**Oso bestelako da,
gurean,
ikerkuntza
soziolinguistikoa
ren kantitatea.**

**2007tik 2013ra
bitartean bi urte
horiek barne
euskal
soziolinguistikan
175 ikerlan
landu edo
lantzen ari ziren,
gehienak
paradigma
zientifikoari
lotuak eta
gutxiengo bat
aplikatuak.**

gina ongi ezagutzea. Irakaskuntzako adibide horretan ez ezik, mota askotako ogibidetan ere bai. Izan ere, gorago ikusi dugun bezala, hainbat eremutako planek hizkuntzaren kudeaketan eragiten badute, arloan arloko profesionalak ere badute zer esanik hizkuntza-auzian eta, hortaz, formazio premia ere. Esaterako, Gales-en 2006an sortu izan zen LLAIS-ek (*Language Awareness Infrastructure Support Service*) aurkezpen dokumentuak, profesional mota guztien inplikazio azpimarratzen du osasungintzan zein gizarte laguntzan kalitatezko zerbitzua bermatzeko:

It outlines the importance of language awareness in health and social care as a means of improving health and addressing inequalities in service provision. The paper is aimed at researchers; service providers; educationalists; commissioners; policy-makers and service-users in order to raise awareness about the implications of language appropriate practice and highlight the evidence base to support good practice. (LLAIS, 2006: 3)

Euskal Herriko ingurune akademikoetan mota horietako irakaskuntzarik ezin da aurkitu. Graduoko ikasketetan ia anekdotikoa da soziolinguistika ikasgaia -euskal filologiako hautazko gisa, adibidez-. Gainerako graduatan ezta hurrik eman ere, eta graduondokoetan dauden apurrak egokiak baina kopurutan ia anekdota hutsa. Lekutan dago euskal unibertsitate-sistema *erantzukizun soziala* asebetetzetik kezka horien inguruan.

2.2 Ikerkuntza soziolinguistikoa

Oso bestelako da, gurean, ikerkuntza soziolinguistikoaren kantitatea. Hainbat ikerlan burutu ohi dira eta iker-lerro egonkor batzuk ere badaude. Horrela, 2007tik 2013ra bitartean -bi urte horiek barne- euskal soziolinguistikan 175 ikerlan landu edo lantzen ari ziren, gehienak paradigma zientifikoari lotuak eta gutxiengo bat aplikatuak:

Bildu ditugun mota akademikoko ikerlanak 122 dira guztira (ikerlanen %70): Euskal Herriko Unibertsitatean 75; Mondragon Unibertsitatean 6; Nafarroako Unibertsitate Publikoan 6; Université de Pau et des Pays de l'Adour-ean (IKER ikerketa-zentroan) 2; Deustuko Unibertsitatean 2; Euskaltzaindian 8; Eusko Jaurlaritzan 16; EMUN kooperatiban 3; Soziolinguistika Klusterrean 3; azkenik, Unesco Etxean 1. (Martínez de Luna et al., 2013: 25)

Unibertsitatean burututako ikerlan batzuk ekimen puntualen emaitzak dira (doktorego tesiak, adibidez) eta gehien-gehienak euskararen egoe-rarekin kezka zein konpromiso pertsonalen bulkadaz sortuak. Baliotsuak bezain txalogarriak diren arren, horiekin ezin da estali unibertsitate

gehienetan dagoen plangintza falta, euskararen lanketa soziolinguistiko eta -zehatzago- *hizkuntza estatusaren* ikuspegitik, ikerkuntzan zein irakaskuntzan. Hala ere, *hizkuntza-estatusa* den ikertzaileentzat jakin-min handiena sortzen duen eremua:

Bildutako ikerlanak modu honetan bereizi ditugu: Hizkuntzaren Statusak 154 ikerlan ditu (%88), Hizkuntzaren Corpusak 15 (%9), eta Hizkuntzaren Corpusak gehi Statusak, biek batera, beste 5 ikerlan (%3) dute. Beste 2 ikerlanek ez dute aurreko multzotan kokatze garbirik izan. Bistan da ikerketak aplikatuak izan edo akademikoak izan, gehienek Hizkuntzaren Statusari erreparatzen diotela [...] Bestela esanda, euskarak gizartean duen egoera kezkatat duten ikerlanak nagusi dira eremu akademiko zein aplikatuko euskal ikerkuntza soziolinguistikoan. (Martínez de Luna et al., 2013: 26-28)

Hortaz, ematen du euskarak duen estatusaren inguruko ikerkuntzei arreta askoz handiagoa ematen zaiela unibertsitatean, irakaskuntzari eskaintzen zaiona baino. Paradoxikoa bada irakasten ez diren gaiek interesa piztea ikerkuntzan. Gure ustea da -hipotesi mailan- euskararen estatusak gizartean sortzen dituen kezka eta ardura direla, batez ere, unibertsitateko zenbait ikertzaile bide horretatik abiatzera bultzatzen dutenak; ez jakin-min intelektual eta zientifiko hutsak.

3. AZKEN GOGOETAK EUSKAL SOZIOLINGUISTIKA AKADEMIKOAZ

I

3.1 Egoeraren gaineko oinarritzko balantzea

Ezin da ahaztu aspaldian abiatu zela gurean euskararen gaineko lanketa akademiko eta zientifiko, eta bide horretan egiten ari diren urratsak eta ekarpenak nabarmenak direla. Ahalegin gehienek, ordea, *hizkuntza corpora* jorratu dute, ikuspegi literariotik, filologikotik edota hizkuntzalarizatik hartuta. Adierazgarria da, adibidez, euskarazko literaturak egun duen loraldia, dialektologiaren inguruko lanketa aberatsa eta abar.

Baina, arestian esan dugunez, Euskal Herriko giro akademikoetan hizkuntza estatusaren gainean neurriko lanketarik edo eskaintzarik ote dagoen zalantza handiak ditugu. Gure ustez, lan-merkatuaren eta unibertsitate prestaketaren arteko egokitze falta dago, soziolinguistika eremuari dagokionez. Hortaz, euskal unibertsitate-sisteman ez dago erantzun egokirik lan-merkatuaren zein HINBE prozesuaren eskaerei erantzuteko. Hori irakaskuntzako jardunean argi dago, eta erantzukizun sozialaren ikuspuntutik, unibertsitateak kale egiten du puntu horretan.

Hortaz, ematen du euskarak duen estatusaren inguruko ikerkuntzei arreta askoz handiagoa ematen zaiela unibertsitatean, irakaskuntzari eskaintzen zaiona baino. Gure ustea da -hipotesi mailan- euskararen estatusak gizartean sortzen dituen kezka eta ardura direla, batez ere, unibertsitateko zenbait ikertzaile bide horretatik abiatzera bultzatzen dutenak; ez jakin-min intelektual eta zientifiko hutsak.

Euskal unibertsitate-sisteman ez dago erantzun egokirik lan-merkatuaren zein HINBE prozesuaren eskaerei erantzuteko. Hori irakaskuntzako jardunean argi dago, eta erantzukizun sozialaren ikuspuntutik, unibertsitateak kale egiten du puntu horretan.

Irakaskuntzan antzematen dugun hutsunea are deigarriagoa da gai soziolinguistikoez ikerkuntzan agertzen den interes handiarekin alderatuz gero.

Irakaskuntzan antzematen dugun hutsunea are deigarriagoa da gai soziolinguistikoez ikerkuntzan agertzen den interes handiarekin alderatuz gero. Gogora dezagun 2007-2013 bitartean euskararen gaineko 175 ikerlan soziolinguistiko burutuak edo abiatuak zeudela. Zehatzago, gurean jorratu diren ikergaiak erreparatuz gero, esan daiteke euskal ikerkuntza soziolinguistikoak arreta handia eman diela HPPren inguruko gaiei:

Gure bildumako ikerlanek lehenetsi dituzten lehenbiziko bi gaiak euskararen erabilera eta, hori areagotu dadin, abiatzen diren hizkuntza-politikak zein plangintzak dira: 38 eta 37 ikerlanekin, hurrenez hurren. (Martínez de Luna et al., 2013: 21)

Gainera, ikerlanen ugaritzea gertatu omen da aztertutako zazpi urte horietan:

Ikerlanen bilakaerak goranzko joera nabarmena erakusten du 2007-2013ko denbora tartean. Badirudi ikerkuntzaren funtsa diren eremu akademiko, herri-administrazio eta herrigintzarenak gogotsu dihardutela euskararen normalizazioari hain beharrezko zaion ezagutza hornitzeko ahaleginetan. (Martínez de Luna et al., 2013: 30-31)

Ikerlanak ugariak izanagatik, zientziaren paradigmatik osatzen duen zirkuia ez da gehienetan osatzen. Izan ere, gizartean bultzatu eta garatzen diren ekimen asko umezurtz daude ezagutza zientifikoak eskaini liezaiokeen oinarri sendo baten faltan. Elkarren berri urria duten bi mundu dira euskalgintzarena eta unibertsitate-sistemarena, eta hutsune hori denontzat da kaltegarri:

... aintzat hartzen bada [...] hemengo ikerkuntza gehienbat interbentzioari begira planteatu ohi dela, ulergarriagoa -ez, hala ere, justifikagarria- da erreferente teorikoek gure ikerketa soziolinguistikoan duten muga. Gabezia horrek ez du batere lagunduko euskal soziolinguistikaren metatze eta garapen zientifikoari, horren ondorioz ikerlan asko dituzten nahi eta ahalmen eraldatzaileak mugatuta gelditzen direlarik. (Martínez de Luna et al., 2013: 30)

Laburbilduz, esan dezakegu: a) kezka akademikoak lekutan daude gurean, nazioarte mailan garatzen ari diren berrikuntza teorikoetatik; b) unibertsitateko ikerkuntza soziolinguistikoak islatzen du gizartean euskararen estatusari buruz dagoen kezka handia, baina ikerlan gehienak ekimen puntual eta banakakoen konpromisoari lotutakoak dira; ez unibertsitateak diseinatutako estrategia eta plangintzaren emaitza; c) soziolinguistikaren irakaskuntza urria baino urriagoa da euskal uniber-

tsitate-sisteman eta lekutan dago gizartean jakin-mina asetzeko dauden eskaera eta premietatik; d) oro har, esan daiteke unibertsitatean, lekuan lekuko salbuespen puntualak izan ezik, ez dagoela soziolinguistikaren inguruko politikarik eta plan instituzionalik; ez irakaskuntzarako, ezta lanketa zientifikorako ere; azken buruan, unibertsitateak, oro har, ez dio behar bezala heldu soziolinguistikaren inguruko gizarte erantzukizunari; e) gizartearen bulkadaz egindako ekimen zein ikerketek eta unibertsitate-sistemaren baitan burutzen direnek, guztiz elkarri bizkarra eman ez badira ere, elkarlan falta dute.

Diagnostiko *apokaliptiko* horrek arrisku handia hartzen du, egilearen eza-gutzatik harago ere unibertsitate-sisteman beste errealtate eta dinamika ere egon daitezkeelako soziolinguistikari dagokionez. Egindako kritika gordina bada ere, asmoa ez da izan inoren kontra joatea, baizik eta euskal unibertsitate-sistemak errealtate soziolinguistikokoaren inguruan izan behar duen *gizarte erantzukizunaz* hausnarketa hauspotzea. Aukera horretan sakontzen laguntzeko luzatzen dira hurrengo iruzkinak.

3.2 Aurrera begirako iruzkinak

Hortaz, gizartean dagoen hizkuntzen eta, zehatzago, euskarak duen estatusaren gaineko kezkei eta eskaerari –HPPrenak barne- neurriko erantzuna eman behar die euskal unibertsitate-sistemak. Aldaketa horretarako aipa litezkeen zioak ezberdinak dira eta litekeena da elkarren osagarriak izatea; hona hemen garrantzitsuenak:

- a) Akademiaren zeregin zientifikoa betetze aldera: euskal ezagutza soziolinguistikoko teorikoan eta esperimentalean sakontzea, hainbat jakintza-arlo horretara bilduz eta diziplina-aniztasuna zein diziplinariartekotasuna oinarri hartuz.
- b) Egungo ikasleak biharko profesionalak. Ikasleak lan-mundurako ongi prestatzea, ahalik eta gaitasun mota gehienetan. Baita, euskal gizartean hain presente dagoen HINBE prozesuan eta eleaniztunean ere.
- c) Euskara, negozio edo irabazpide izateko aukera eusteko. Euskararen merkatua gero eta zabalagoa da, eta eskaera berrien aurrean dagoen eskaintza-falta betetzera etor litezkeen merkatu-hobi edo nitxo berrientzako ekintzaile edo enpresa-sortzaileak bultzatzea.
- d) Soziolinguistika aplikatuari ekarpenak egitea: ezagutza zientifikotik abiatuz, euskara suspertzeko HINBE prozesuak eta HPPak behar dituzten irizpide, erreferente eta lanabes tekniko berriak garatzea.
- e) Egungo ikasleak bihar-etziko gizarte liderrak: Euskara biziberritzeko

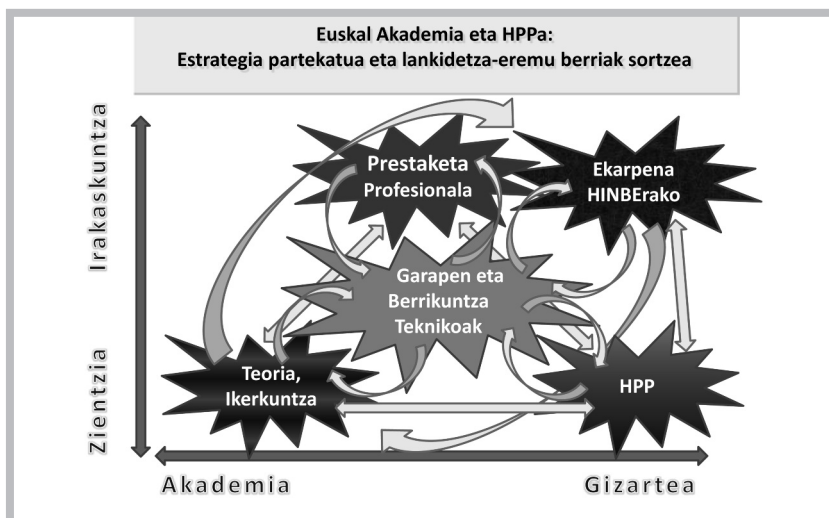
Oro har, esan daiteke unibertsitatean, lekuan lekuko salbuespen puntualak izan ezik, ez dagoela soziolinguistikaren inguruko politikarik eta plan instituzionalik; ez irakaskuntzarako, ezta lanketa zientifikorako ere.

Mundu unibertsitarioa, hala ere, ez da erabat autonomoa, gizarte atal bat baizik. Horren ondorioz, gizarte premien arabera eta beste gizarte eragileekin batera, elkarlanerako dinamika areagotu behar du arlo soziolinguistikoan ere.

HINBE prozesuari begira HPPak duen lehenetsuneko eginkizuna lidergo sozialean eragitea da. Unibertsitate-ikasle askok gizartean, oro har, eta, zehatzago, lan-munduan ardura garrantzitsuak hartuko dituzte, besteak beste, lidergoarena. Hori horrela, hizkuntza-gaietan ere.

Euskal soziolinguistikak izan beharko lukeen garapen maila eskuratzeko, horrezaz dagokion erantzukizunaz jabetu behar du eremu akademikoak. Ikuspuntu zientifikotik zein irakaskuntzatik begiratuta, estrategia beregaina diseinatu behar du eta, ondoren, plangintza abian jarri.

Mundu unibertsitarioa, hala ere, ez da erabat autonomoa, gizarte atal bat baizik. Horren ondorioz, gizarte premien arabera eta beste gizarte eragileekin batera, elkarlanerako dinamika areagotu behar du arlo soziolinguistikoan ere. Halako harremanak eta loturak irudikatu nahi izan ditugu 1. grafikoan.

Bi ardatzek zedarritzen dute planoan, non goitik-beherako dimentsioan unibertsitate-sistemaren zereginak aipatzen diren: zientifikoa eta irakaskuntza. Ezker-eskuin ardatzean, berriz, akademia edo unibertsitate-sistema dugu, batetik, eta hortik at dagoen gizarte zabala, bestetik. Planoan agertzen diren eduki eta eragileen arteko harremanak horrela irakur litezke:

1. Goien eta eskuinean: *Hizkuntza Biziberritzeko* (HINBE) prozesua dago, egun dagoen euskararen inguruko kezka eta dinamiken sorburu nagusia.
2. Ahaleginari erantzuteko HPP instituzionalak zein herritarrak (eskuinean, beheko aldean) jarri dira abian.

3. Dinamika horiek ezagutza soziolinguistikoaren premia dute, teorikoa zein esperimentalak. Unibertsitateak izan beharko luke aitzindari, premia horiei aurre egiteko ikerlanak eta hausnarketa teorikoa bultzatuz (ezkerrean, beheko txokoan).

4. Akademia eta gizartearen artean, erdibidean, badago eremu tekniko edo aplikatu oso bat, HPPren diseinuan eta kudeaketan eskuhartze zuzen eta betea duena. Horren ardatza hirukoitza da:

- a. Irakaskuntzak prestakuntza profesionala eskaintzea, gero eta ugariagoak diren euskara-teknikariei.
- b. Zeharkako gaitasun gisa, neurri bateko edo besteko formazioarako aukera eskaintzea ezagutza soziolinguistikoa behar duten profesional guztiei (erdian, goiko aldean).
- c. Ezagutza zientifikotik edanez eta ikerkuntza aplikatuaren eskutik, garapen teknikoak bultzatzea (erdian, beheko aldean).

5. Planoaren osagai horiek guztiak harremanetan daude elkarrekin, gizarte eragile mota guztien premia ezberdinei erantzun egokia emateko gauza izan daitezten.

Nazioarte mailan HPP kontzeptuari eman dioten adiera berritzaile eta irekiarekin bat eginez, akademia edo unibertsitate-sistema ere bada -izan behar du- eragile garrantzitsua. Areago, aurrera begira jarrita, soziolinguistika aplikatuan rol aitzindaria jokatu beharko luke, ezagutzan sakonduz eta ikerketa esperimentalak bultzatuz. ●

BIBLIOGRAFIA ETA ERREFERENTZIAK

- Amorós Negre, Carla (2008). Diferentes perspectivas en torno a la planificación lingüística. In Inés Olza Moreno, Manuel Casado Velarde eta Ramón González Ruiz (Ed.): *Actas del XXXVII Simposio Internacional de la Sociedad Española de Lingüística (SEL)*. Departamento de Lingüística hispánica y Lenguas modernas. Pamplona, Servicio de Publicaciones de la Universidad de Navarra, 2008. ISBN: 84-8081-053-X. (17-29). (<http://www.unav.es/linguis/simposiosel/actas/>)
- Banes, Leslie C., Danny C. Martínez, Steven Z. Athanases & Joanna W. Wong (2016) Self-Reflexive Inquiry Into Language Use and Beliefs: Toward More Expansive Language Ideologies, *International Multilingual Research Journal* 10:3, (168-187).
- Cornillie, Bert, José Lambert eta Pierre Swiggers (Egileak eta Argit.) (2009). Linguistic identities and language shifts in their ecolinguistic setting. In *Linguistic Identities, Language Shift and Language Policy in Europe*. Luovain. Orbis/Supplementa 33. Peeters Publishers.

Aurrera begira jarrita, soziolinguistika aplikatuan rol aitzindaria jokatu beharko luke, ezagutzan sakonduz eta ikerketa esperimentalak bultzatuz.

- Dorian, Nancy C. (2011). The Ambiguous Arithmetic of Language Maintenance and Revitalization. In Joshua A. Fishman & Ofelia García (Eds.): *Handbook of language and ethnic identity. The success-failure continuum in language and ethnic identity efforts* (Vol. 2). Oxford. Oxford University Press (461-471).
- Grin, François (1996). Economic Approaches to Language Planning. *International Journal of the Sociology of Language* 121.
- Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza (2010). *Soziolinguistika Hiztegia. Euskal Soziolinguistikaren eremuan erabiltzeko*. Vitoria-Gasteiz. Eusko Jaurlaritzak.
- Hornenberg, Nancy H. (2006). Frameworks and Models in Language Policy and Planning. In Ricento, T. (Ed.): *An introduction to language policy. Theory and Method*. Malden, Oxford, Victoria. Blackwell (24-41).
- Jiménez Vivas, Amparo (2009). Contexto actual y determinantes de la inserción laboral de los titulados universitarios. Directrices para el análisis. *Educar* 44 (47-58).
- Martínez de Luna, Iñaki, Estibaliz Amorrortu, Maria-Jose Azurmendi, Jean-Baptiste Coyos, Lionel Joly, Inma Muñoa eta Pablo Sotés (2013 [2-3]). Azken urteetako euskal ikerkuntza soziolinguistikoaren azterketa deskribatzailea. *Bat Soziolinguistika Aldizkaria* 87-88. (13-47).
- LLAIS: Language Awareness Infrastructure Support Service (2006). *Language Appropriate Practice in Health and Social Care*. Briefing Paper 1: October 2006. <http://nworth-ctu.bangor.ac.uk/llais/> (azken kontsulta: 2016-08-09).
- Moreno Cabrera, Juan Carlos. (2008). *El nacionalismo lingüístico. Una ideología destructiva*. Madrid. Península.
- Nekvapil, Jiří eta Tamah Sherman (2015). An introduction: Language Management Theory in Language Policy and Planning. *International Journal of Sociology of Language* 232 (1-12).
- Ó Riagáin, Pádraig (1997). *Language Policy and Social Reproduction: Ireland 1893-1993*. Oxford: Oxford University Press.
- Ricento, Thomas (2006a). Theoretical perspectives in language policy: An overview. In Ricento, T. (Ed.): *An introduction to language policy. Theory and Method*. Malden, Oxford, Victoria. Blackwell (3-9).
- Ricento, Thomas (2006b). Language Policy: Theory and Practice-An introduction. In Ricento, T. (Ed.): *An introduction to language policy. Theory and Method*. Malden, Oxford, Victoria. Blackwell (10-23).
- Skutnabb-Kangas, Tove, Robert Phillipson eta Mart Rannut (Eds.) (1994). *Linguistic Human Rights: Overcoming Linguistic Discrimination*, 31-48. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Tollefson, F. James (2006). Critical Theory in Language Policy. In Ricento, T. (Ed.): *An introduction to language policy. Theory and Method*. Malden, Oxford, Victoria. Blackwell (41-59).